

Độc thơ như là thơ. Như nghệ thuật là cái gì?

Tác Giả: Nguyễn Hồng Quốc
Thứ Năm, 26 Tháng 5 Năm 2011 06:40

Trở lại với bài thơ “Con cóc”. Cách hiểu của tôi với bài thơ này khác hẳn cách hiểu quen thuộc từ trước đến nay chủ yếu xuất phát từ chỗ: trong lúc mới nghe tôi coi thơ “Con cóc” như nghệ thuật nói thơ nghệ thuật của ba anh đố đố, tôi lại đọc nó như là một bài thơ.

Độc coi như nghệ thuật nói, giọng như nghệ thuật nói hàng ngày của chúng ta, thơ “Con cóc”, trước hết, sẽ có ý nghĩa thông báo: nó từ một con cóc cụ thể với những đặc tính tác cụ thể, đây là những đặc tính mà thơ nghệ thuật để như mồi nhử: nhử ra, nghe đi, rồi... nhử đi. Điều chi tiết ý nghĩa này với ý đồ của người nói, đây là ba anh đố đố mà lại đồng nghĩa đồng tính đố, chúng ta thấy ngay một mâu thuẫn: cái mà hình ảnh là thơ, hình ảnh, là thơ hay, thơ t ra, chỗ là một thông báo thơ a thái với một cách diễn đạt vng v, l n th n, như người nói như. Sự mâu thuẫn này cũng với sự thể hiện của người nói biến thành một sự l b ch: kết quả là chuyện thơ “Con cóc” độc coi là chuyện tiêu u lâm.

Cách nhìn này sẽ hoàn toàn thay đổi nếu chúng ta đọc thơ “Con cóc”, trước hết, như một bài thơ. Là thơ, như Wittgenstein từng nhắc nhở, mặc dù cũng độc cụ thể ở những ngôn ngữ thông báo nghệ thuật ý nghĩa của nó sẽ không còn để nhận là một sự thông báo nữa (1). Chẳng hạn, khi gặp một người bạn, nghe người bạn nói thông báo: “Đi n đã chết”, chúng ta hỏi sẽ hỏi ngay: “Đi n là ai?”; nếu người bạn đã biết, đã quen Đi n, các câu hỏi khác sẽ là: “Đi n chết lúc nào? Tại sao Đi n chết? Khi nào mai táng? Mai táng ở đâu? Với con của Đi n bây giờ ra sao?” v.v.. Chúng ta quên ngay lại thông báo để chú quan tâm đến nội dung của sự thông báo, tức là cái hiện thực mà thông báo này phản ánh hay ám chỉ. Không có câu hỏi nào để hỏi như thơ độc độc t ra, ngay cả với những người ít hiểu biết về thơ nghệ thuật, khi đọc bài thơ “Đám tang Nguyễn Duy Đi n” của Nguyễn Sa:

*Đi n đã chết! Đi n đã chết!
Chúng tôi như y múa hò reo
Như nghệ thuật người da đen
Thơ là nó thoát! Thơ là nó thoát!
Thơ là nó thoát! đúng rồi, thơ là nó thoát!...*

Đi n là ai, Đi n chết như thế nào, trong bài thơ này, không phải là điều quan trọng. Người độc biết, cũng độc. Không biết, cũng chẳng sao. Mà tất nhất là không nên biết. Nguyễn Duy Đi n khi đi vào thơ không còn là một Nguyễn Duy Đi n cụ thể, nhất định nào đó nữa. Đó chỉ là một người, có thể là bất cứ người nào, bất cứ trong một buổi lo n ly. Đó chỉ là một nhân vật, một hình tượng lý tưởng và căn cứ của ngoài, để chú ý đến nội dung. Và độc, chúng ta chỉ chú ý đến nội dung, đến những phần rõ ràng, như reo như réo mà lại tất l m đ t ng t sau mới d u ch m than. Tất vì

Đặc trưng của thơ là thơ. Ngôn ngữ thơ là cái gì?

Tác Giả: Nguyễn Hồng Quốc

Thứ Năm, 26 Tháng 5 Năm 2011 06:40

---

ngôn. Hai chức năng của hai đối tượng ngôn ngữ là nó thoát, như một nét nhô ra, ngôn ngữ, đối tượng nội dung, đối tượng cái gì. Đúng rồi là xác nhận. Về phương diện ngôn ngữ pháp, đúng rồi là xác nhận mà ý chí nó thoát. Ngôn ngữ trong bài thơ này, đúng rồi là chức năng của xác nhận mà ý chí thơ là. Xác nhận thơ là tức xác nhận cái đối tượng đã được, xác nhận cái đối tượng như oan khốc ý đã được biết trước và đã được chờ đợi từ lâu. Do đó, tuy bài thơ biết được một cái chức năng ngôn ngữ chức năng là để nói về cái sống, ngôn ngữ cái sống không khó, tìm kiếm, tìm kiếm, đo lường.

Sự khác nhau giữa một lời nói thơ và một bài thơ được Roman Jakobson lý giải rõ ràng trong bài “Ngôn ngữ và Thi pháp” (Linguistics and Poetics) (2).

Theo Jakobson, một cấu trúc truyền thông nào giữa con người với nhau cũng đều bao gồm sáu yếu tố: một người phát ngôn (addresser), một người thụ ngôn (addressee), một thông điệp (message) (3) được người phát ngôn chuyển cho người thụ ngôn, một mã (code) chung cho hai người có thể hiểu được nhau (ví dụ: số đếm chung một ngôn ngữ), một sự tiếp xúc (contact) tức là một phương tiện vật lý của sự truyền thông (vd: lời nói hay chữ viết) và một ngữ cảnh (context) mà người tiếp nhận quy chiếu (vd: một đề tài hai người cùng chia sẻ).

Một cấu trúc nào đó trên cũng đều có khả năng trở thành yếu tố chức năng trong một hoạt động truyền thông được biết đến đó: hướng về người phát ngôn, như một biểu hiện thái độ hay cảm nghĩ của người phát ngôn, ngôn ngữ chức năng có chức năng biểu hiện cảm (expressive, vd: Úc là một quốc gia xa xôi); hướng về phía người thụ ngôn, như một gây một ảnh hưởng tâm lý nào đó đối với người thụ ngôn, ngôn ngữ chức năng có chức năng khuyên nhủ (imperative; conative; vd: Nghe này! Nhìn kia!); nêu vấn đề truyền thông như một trước hết ngữ cảnh, ngôn ngữ chức năng có chức năng quy chiếu (referential) như một mô tả một sự vật, một sự kiện (vd: Căn nhà ngôi đền dày 212 trang do Văn Nghệ xuất bản tại California năm 1989); nêu trung vào mã, ngôn ngữ chức năng có chức năng siêu ngôn ngữ (metalinguistic, vd: OK? Đúng ý?); nêu thiên về việc tiếp xúc, ngôn ngữ chức năng có chức năng đưa ra (phatic, vd: A! Khỏe không?). Chức năng thơ (poetic) chú ý lên như một yếu tố chức năng khi việc truyền thông tập trung vào bản thân người tiếp nhận, khi ngôn ngữ tự nó ra ngoài để coi là quan trọng hơn cái việc nói cái gì, với ai, ở đâu, để làm gì; khi hình thức chi phối nội dung. Nói cách khác, thơ là ngôn ngữ tự quy chiếu (self-referential), tức nó để ý đến cho nó.

Tính tự quy chiếu của ngôn ngữ thơ làm cho mối quan hệ giữa ngôn ngữ và hình thức được nó quy chiếu về một đối tượng, một hình tượng trong thơ đều có tính chất phi ngã và có khả năng trở thành biểu tượng cho một cái gì khác, một yếu tố hình thức, từ âm, thanh điệu vần, nhịp, từ cách ngắt câu, ngắt dòng để trình bày trên trang giấy nên biết hơn lên, hay nói như Jakobson là làm tăng cảm tính khảm xúc (palpability) của các ký hiệu.

Đặc thù nghệ thuật là gì? Nghệ thuật là cái gì?

Tác Giả: Nguyễn Hồng Quốc

Thứ Năm, 26 Tháng 5 Năm 2011 06:40

Trên cơ sở đó, khi thơ “Con cóc” được đặc trưng bởi một bài thơ, con cóc và nghệ thuật tác giả nó sẽ không còn là một con cóc cụ thể với nghệ thuật tác giả cụ thể nữa. Cũng như đi vào thơ Nguyễn Sa, Nguyễn Duy Diên không còn là một Nguyễn Duy Diên cụ thể nữa. Con cóc trở thành một nhân vật, một cái gì bên ngoài được có thể tước bỏ hay gán cho bất cứ thơ gì họ thích. Thuý Kiều là một nhân vật bên ngoài nghệ thuật. Người ta có thể tước bỏ mình là Thuý Kiều hoặc với phép nghệ thuật sẽ phần nào cảm thấy. Và người ta cũng gán cho Thuý Kiều bao nhiêu thơ: một người đẹp mê mẩn, một phiến tài tình, một người trung hậu, một kẻ tà tâm...

Cũng chính trên cơ sở đó, chúng ta đã có thể phân tích cái “nghĩa” của việc thơ “Con cóc” được nghệ thuật thành nhiều đơn vị, của hình thức các câu thơ có nhịp điệu, của một đặc trưng dày đặc trong mỗi câu thơ và cuối cùng, của cái âm “i” ngấm ngùi ở cuối bài. Hơn nữa, nếu trong thơ, mỗi yếu tố hình thức đều có khả năng mang nghĩa, từng âm “i”, âm “ê”, âm “u”, âm “ô”... đều có khả năng mang nghĩa thì chính cái ngôn ngữ văn học, của câu thơ, của câu thơ của bài thơ “Con cóc” cũng là một yếu tố có nghĩa: nó tước bỏ thành một sự vô nghĩa và vô vị được người ta, đến với nó, qua nó, cảm nhận trong thực tế sự vô nghĩa và vô vị, hoặc nói theo Jonathan Culler, hàm súc và khái quát hơn, ở đây “sự tước bỏ nghệ thuật trong cách diễn đạt được dùng để diễn đạt sự tước bỏ nghệ thuật” (4).

Chú thích:

1. Dẫn theo Jonathan Culler (1975), *Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics and the Study of Literature*, Cornell University Press, Ithaca, tr. 162.
2. Jakobson, R. (1987), *Language in Literature* (Krystyna Pomorska & Stephen Rudy biên tập), The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, tr. 62-94.
3. Chức năng nghệ thuật đích là thông điệp, tuy nhiên, vì chức năng thông điệp trong thơ rất quá thiên về khía cạnh nội dung, khác hẳn ý của Jakobson, do đó, tôi đề nghị chức năng là nghệ thuật đích.
4. Culler, J. (1975), sđd, tr. 177.

Độc th nh là th . Nh ng th là cái gì?

Tác Giả: Nguy n H ng Qu c

Thứ Năm, 26 Tháng 5 Năm 2011 06:40

Th T , 25 tháng 5 2011